

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

Satul românesc. Studii, Coordonatori: Ioan Matei, Ioan Mihăilescu,
București, Edit. Academiei, 1985

În scopul valorificării cât mai complete a cercetărilor sociologice, eforturile din ultimii ani ale instituțiilor specializate au pus pe prim-plan întocmirea unor sinteze asupra principalelor fenomene studiate. Aceste lucrări au cuprins, pe de o parte, generalizări teoretice, iar pe de altă parte o diagnoză a fenomenelor studiate, însoțită de un sistem coerent de propuneri și măsuri de optimizare în plan economic și social.

Printre fenomenele studiate, generate de dezvoltarea societății noastre, se numără și evoluția satului românesc. Satul a constituit și constituie încă pentru poporul nostru o formă de comunitate umană cu semnificații deosebite. Operă de vaste proporții și de mare complexitate transformarea satului românesc a ajuns într-o etapă în care, pentru configurarea destinului acestei forme tradiționale de comunitate este necesar efortul conjugat al tuturor factorilor, inclusiv al cercetătorilor.

În acest context, se cuvine remarcată inițiativa Editurii Academiei R.S.R. de a publica sub auspiciile Academiei de Științe Sociale și Politice și Centrului de Cercetări Sociologice a unui volum de sinteză, *Satul românesc*, coordonat de doi apreciați cercetători, Ioan Matei și Ioan Mihăilescu, volum ce se constituie într-un autentic bilanț al eforturilor întreprinse pe această temă în ultimii ani.

Lucrarea cuprinde 9 studii de sociologie agrară și rurală, sub semnătura unor reputați specialiști, prin care se radiografiază „mutațiile de mare adâncime și dinamism pe care le implică revoluția agrară socialistă, în cadrul marilor procese de transformare a țării noastre” (p. 8).

Aceste mutații echivalează — așa cum arată coordonatorii volumului într-o succintă prefață — cu restructurarea de fond a ansamblului comunităților rurale. Dezvoltarea agricolă și dezvoltarea mediului rural în România sînt strîns legate și condiționate reciproc. Sub impactul transformărilor din agricultură din ultimele decenii satele s-au modernizat. La această modernizare a contribuit și influența dezvoltării generale a societății, bazată pe industrializarea economică.

Premisa de la care pornesc autorii studiilor cuprinse în volum este că astăzi, mai mult ca oricînd, satul românesc este cuprins într-un timp exploziv în care datorită dezvoltării rapide a forțelor de producție în toată țara și amplasării de întreprinderi industriale în toate județele și centrele importante, se impun măsuri ferme pentru buna organizare și sistematizare teritorial-administrativă, pentru amplasarea judicioasă a unităților economice, comerciale, culturale, de învățămînt, de sănătate ș.a.m.d., într-un cuvînt pentru dezvoltarea armonioasă, integrată a orașelor și satelor, conform complexului programatic-normativ al documentelor P.C.R. cu privire la dezvoltarea societății noastre.

În primul studiu cuprins în volum, Ioan Mihăilescu prezintă o paralelă între tradițiile cercetărilor rurale din România și cercetările rurale actuale. Autorul subliniază că studiile de colectivități rurale au în România o tradiție bogată de peste un secol și că acestea au luat în considerare, încă de la începuturile lor, marile probleme sociale ale societății. Datorită legăturii strînse dintre sociologia rurală și transformările agriculturii și ale lumii agrare, în anumite perioade unele rezultate ale cercetărilor au fost utilizate în deciziile privind țărînimea.

Autorul sistematizează doctrinele sociale din a doua jumătate a sec. XIX — dintre care unele cu un pronunțat caracter sociologic — care oferă explicații și propun modele diferite de dezvoltare, precum și studiile directe asupra agriculturii și colectivităților rurale din acea epocă. Este marcată așa cum se cuvine, într-un subcapitol distinct, importanța științifică a *Școlii românești de sociologie* din perioada interbelică creată de profesorul *Dimitrie Gusti*. În afara contribuțiilor teoretice și metodologice — arată autorul — prin intermediul cercetărilor de teren Școala românească de sociologie a acumulat un imens material documentar, care poate fi utilizat în studiile comparative de dinamică socială și de istorie socială. În acest domeniu sînt subliniate contribuțiile de notorietate mondială aparținînd profesorului Henri H. Stahl și care au făcut obiectul a numeroase traduceri, multe dintre ele studiate și azi în diverse universități din lume. Referindu-se la cercetările rurale actuale, Ioan Mihăilescu subliniază că se constată o deplasare a centrului de interese de la unitatea socială la organizația economică, cercetările fiind mai mult de sociologie agrară decît de sociologie rurală. În pofida acestui fapt, arată autorul, studiile rurale continuă să aibă în România o mare importanță, deoarece schimbările din ultimii ani au produs în țara noastră o reconsiderare a agriculturii și ruralității. Iar acest fapt va conduce fără îndoială la o multiplicare a studiilor rurale și la o creștere a interesului lor teoretic și practic. *

În studiul *Schimbările de structură agrară și satul românesc*, semnat de Nicolae Petrescu, sint tratate într-o manieră sintetică transformările actuale ale structurilor de producție, care reprezintă o adevărată cotitură calitativă în dezvoltarea agriculturii românești.

Abordând influența considerabilă a schimbărilor din structura agrară asupra formelor de viață economică și socială din sat, Nicolae Petrescu subliniază că țărănul cooperant a devenit figura dominantă a satului românesc. Sensul social al acestei modificări reflectă tendința satului românesc de a asimila cultura și civilizația modernă. Aceasta demonstrează că, în pofida unor contradicții și perturbări inerente în procesul dezvoltării, satul românesc a depășit fenomenele de criză de civilizație care pe alte meridiane afectează comunitățile rurale, criză ivită din opoziția dintre tradiții și inovație.

N. Petrescu subliniază de altfel că principala trăsătură a noii revoluții agrare din România constă într-o „manifestare puternică inovatoare a laturilor calitative ale științei și tehnicii moderne în organizarea și eficiența economică a agriculturii socialiste, cu profunde influențe în perfecționarea structurilor sociale ale satului românesc” (p. 46).

Remarcabil prin valoarea sa, studiul lui Dan Banciu *Transformări economice și sociale ale zonelor și comunelor necooperativizate* surprinde cu vigoare științifică multitudinea de probleme de mare interes teoretic și practic pe care le ridică sectorul agriculturii individuale în contextul economiei socialiste.

Autorul prezintă rezultatele unei cercetări interesante efectuate în județul Gorj, unde există comune necooperativizate, comune cooperativizate și altele parțial cooperativizate. Din această cercetare se desprind unele perspective ale dezvoltării economice sociale și culturale a comunelor necooperativizate din zona investigată, valoroase prin soluțiile pe care le oferă pentru o cit mai adecvată integrare a resurselor economice și sociale ale gospodăriilor individuale în economia socialistă.

Studiul central al volumului, care ocupă un spațiu mai amplu comparativ cu celelalte, este semnat de Vladimir Trebici și tratează unele aspecte demografice importante ale satului românesc și ale țărănimii. Folosind un instrumentar metodic bogat — tabele, grafice etc. pentru analiza natalității și mortalității populației rurale, ca și a altor fenomene demografice: fertilitatea, nupțialitatea și divorțialitatea — autorul ne oferă o imagine extrem de clară a tendințelor privind evoluția populației rurale în România în ultimele decenii.

Analizând țărănimea, Vl. Trebici punctează unele aspecte care definesc această clasă socială, cum ar fi îmbătrânirea și feminizarea populației active din agricultură. În esență, afirmă autorul, analiza demografică a satului și țărănimii pune în lumină efectul pozitiv al cooperativizării agriculturii, în cadrul mai general al construcției societății noi. Scăderea mortalității, creșterea duratei medii de viață, creșterea nivelului de instruire sint câteva din modificările pozitive din lumea rurală. Adâncirea studiilor privind populația agricolă și țărănimea de pe pozițiile sociologiei și demografiei, având în vedere sarcinile care revin agriculturii, este deosebit de necesară.

Rezultatul nemijlocit al fenomenelor de mobilitate socială, precum și al fenomenelor demografice — fertilitate, mortalitate și nupțialitate — îl constituie schimbările în compoziția socială a comunității rurale. În această idee se integrează studiul semnat de Dumitru Sandu, *Migrația și schimbarea structurii sociale în mediul rural*, în care se analizează unele aspecte ale influenței migrației asupra compoziției sociale a mediului rural și asupra evoluției și structurii gospodăriilor țărănești.

Maria Fulea și Georgeta Tamaș abordează în studiul *Statusul social nou, calitativ superior al personalului muncitor din agricultura socialistă* unele aspecte privind poziția socială a diverselor categorii socio-umane din sectorul agricol.

Studiul amintit reprezintă rezultatele unei cercetări efectuate în anul 1980 într-un număr de 97 de C.A.P.-uri din județul Vaslui, precum și asupra personalului muncitor din I.A.S., S.M.A., asociații economice intercooperatiste cu profil agricol. Una dintre concluziile studiului constă în ideea că schimbările intervenite în dinamica structurii sociale s-au produs simultan cu modernizarea structurilor economice din rural, având drept efect ridicarea gradului de civilizație în general.

În studiul *Democrația cooperatistă și stimularea morală — factori de creștere a coeziunii în colectivitatea rurală*, semnat de Maria Cobiaș-Băcanu sint definite, printre altele, trăsăturile colectivității rurale, ale democrației cooperatiste, precum și rolul stimulentei morale în sectorul producției agricole.

Abordând problema coeziunii culturale ca sinteză a coeziunii satului, autoarea utilizează rezultatele unor cercetări concrete realizate în 1980—1981 pe un lot de 268 de subiecți din comuna Feldioara, județul Brașov, localitate rurală care urmează să se transforme în oraș, subliniind specificul modernizării lumii rurale în România.

Penultimul studiu cuprins în volum, realizat de Mihai Merfea, se referă la *Dezvoltarea învățământului și culturii în satul socialist* și evidențiază momentul de sinteză între rezultatele revoluției contemporane din lumea satului și temeiurile milenare ale civilizației satești.

Foarte interesant și consistent apare studiul lui Ioan Matei *Dezvoltarea sistematizată a mediului rural, factor al creșterii calității vieții*, care încheie volumul și care prezintă unele dimensiuni ale Regîndirii ruralului, care au dus la formularea unui sistem de strategii și tactici de dezvoltare corelată rural-urbană. Din acest punct de vedere, foarte valoroasă este definirea celor două modalități esențiale de dezvoltare, modernizarea și urbanizarea, care nu se suprapun și care împreună dau înțelegerea transformărilor de adîncime ce se petrec în viața satelor noastre. În procesul de modernizare se vor forma centrele de convergență rurală și centrele în curs de urbanizare, adevărați poli de creștere în rural, aflați în convergență cu rețeaua de orașe și cu rețeaua unităților agroindustriale. Autorul subliniază necesitatea ca accentul să cadă pe centrele în curs de urbanizare, „care constituie puncte de iradiere în teritoriu a atributelor de modernizare, adevărate pirghii în ridicarea generală a gradului de civilizație rurală” (p. 186).

Remarcăm ținuta teoretică pe care autorii studiilor o probează în analiza proceselor și fenomenelor sociale, economice și culturale din satul românesc. Acest lucru se explică prin profunđa cunoaștere a realităților sociale și prin bogata experiență de cercetare a autorilor studiilor, care demonstrează multă competență și profesionalism.

În ansamblu, cele 9 studii din lucrare constituie un răspuns elocvent la importanta comandă socială adresată cercetării științifice sociologice pentru transpunerea în realitate a obiectivelor dezvoltării agricole și rurale.

Florian Popa Mיען

Mihaela Roco, *Stimularea creativității tehnico-științifice*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985

Prin lucrarea sa, Mihaela Roco pune în dezbatere o temă de larg interes și actualitate practică pentru cei interesați de complexul domeniu al relațiilor umane. Volumul reprezintă, de fapt, continuarea unor preocupări constante, materializate în cartea *Creativitatea individuală și de grup* apărută în 1979 și distinsă cu premiul Academiei R. S. România. Lucrarea pe care o supunem atenției cititorilor se întemeiază pe modelul teoretic propus în cartea sus menționată, dar are un caracter precumpănitor aplicativ, oglindind o experiență de aproximativ 10 ani pentru formarea de grupuri creative în uzine, unități de cercetare și învățămînt.

Bună cunoscătoare a ceea ce s-a scris și s-a făcut în domeniul creativității (literatura de specialitate din țările socialiste, cu excepția celei sovietice, este însă slab reprezentată), autoarea ne oferă un îndreptar în orientarea practică asupra conduitei și stilului creativ care se impune prin latura sa metodică.

Autoarea atrage atenția, de la început, asupra complexității: cu toate că marii savanți au fost mereu preocupați de receptarea și introducerea noului, pozițiile pe care s-au situat au fost, de multe ori, complet opuse. La ora actuală există peste 300 de încercări de definire a noțiunii de creativitate și numărul lor sporește.

În accepția Mihaelei Roco, în definirea creativității trebuie pornit de la ideea educabilității ei, fapt pentru care preia definițiile date de J. P. Guilford, după care „activitatea creatoare, ca majoritatea comportamentelor, presupune în principal capacități dobîndite pînă la un anumit punct” și de I. Maltzman ce consideră că „originalitatea constituie o formă de comportament, care în principiu, nu diferă de celelalte forme de comportament operant, care se dobîndesc prin învățare”.

Există în lume, la ora actuală, numeroase programe de stimulare a creativității, impunîndu-se unanim aprecierea că un factor esențial al progresului în domeniul științei și tehnologiei îl reprezintă stimularea acesteia. Modalitățile de abordare diferă însă mult între ele. Există o serie de metode și procedee de referință elaborate de Alex. F. Osborn, W. J. J. Gordon, F. Kaufmann ș.a. care sînt adaptate, preluate, prelucrate sau cel puțin uitate de majoritatea psihologilor care elaborează, la rîndul lor, metode de stimulare.

Rezultatele cursurilor de creativitate sînt, de obicei, spectaculoase. Astfel, M. Edwards a demonstrat că inginerii care au participat la un asemenea curs, comparativ cu cei care nu au participat, au obținut idei și procedee brevetabile de 3 ori mai mult.

Pe baza literaturii de specialitate, M. Roco a elaborat un program de stimulare a creativității care pune la bază grupul creativ adaptat. Acest model de grup este elaborat în concordanță cu cerințele și condițiile existente în țara noastră, fiind rezultatul unor cercetări efectuate în unități de producție, cercetare, învățămînt.

Analizînd programele de stimulare a creativității elaborate în străinătate, autoarea constată că acestea nu au în vedere complexitatea factorilor de care depinde valorificarea și stimularea potențialului creativ, urmărind doar obținerea anumitor rezultate imediate.

În cadrul cercetărilor sale, ea a încercat să evite abordările unilaterale, căutând să stabilizească : a. nivelul variabilelor potențialului creativ individual, precum și ierarhia acestora în cadrul personalității creatoare ; b. raportul dintre variabilele personalității creatoare și cele referitoare la contextul psihosocial imediat (colectivul de muncă) ; c. interacțiunea dintre variabilele individuale și cele de grup ale creativității" (p. 18).

Autoarea prezintă, în detaliu, propriul său program, aplicat timp de mai mulți ani. Sînt prezentate pe larg etapele parcurse, metodologia utilizată precum și o serie de rezultate parțiale. Se încearcă desprinderea elementelor comune creației tehnico-științifice din diverse domenii de activitate : fizică, informatică, mecanică ș.a., pornindu-se de la faptul că, pe planul creativității, ceea ce le unește este mai important decît deosebirile de strictă specialitate. Au fost cuprinse în experiment aproape 4 000 de persoane : cercetători, ingineri, tehnicieni etc. Din păcate, nu rezultă pe care criterii au fost selecționate, dacă formează un lot omogen și variabil din punct de vedere statistic. De asemenea, nu este specificat nici modul în care s-a făcut selecția unităților — au fost alese instituții cu rezultate deosebite, fruntașe în domeniul respectiv de activitate sau nu, fapt deosebit de important în obținerea anumitor rezultate în cursul cercetărilor efectuate. În aceste condiții, concluziile la care se ajunge, deosebit de interesante, nu trebuie extrapolate și generalizate, ci luate ca tendințe posibile la nivel macrosocial, și aceasta cu multe rezerve.

De exemplu, rezultatele din chestionarul de specialitate Eysenck indică faptul că 99 % din specialiștii cărora li s-a aplicat (500) au, în privința sociabilității, un indice bun și foarte bun de expansivitate socială, iar autoarea consideră : „Se poate conchide că sociabilitatea ca trăsătură de personalitate este un factor favorizant al creativității" (p. 32). În alte condiții probabil că s-ar fi obținut alt coeficient, drept care extrapolarea nu se impune. Pe de altă parte, pe plan mondial se extinde opinia conform căreia problemele de creație sînt mai curînd un apanaj individual, decît de grup. Marea majoritate a descoperirilor științifice și tehnice, au fost realizate individual (în condiții favorabile, bineînțeles) și mult mai puțin de grupuri. De aceea, ne-ar fi interesat și acel procent de 1 % din specialiștii care nu consideră sociabilitatea ca factor favorizant al creativității.

Autoarea prezintă apoi experiența pe care a acumulat-o în constituirea și activizarea unor grupuri creative, constatînd că au fost activați factori relevanți pentru creativitate : originalitatea, flexibilitatea și atitudinile creative dintre care s-au remarcat salturi apreciabile la tenacitate în argumentarea propriilor idei, elaborarea de idei, soluții în afara ordii de program, încredere în forțele proprii etc.

În paralel, numărul de idei și soluții a crescut în medie de 20 ori, cifră care ne scutește singură de necesitatea de a mai pleda pentru extinderea experimentului.

Concluziile autoarei despre creșterea creativității iau în considerare foarte mult factorii obiectivi, care numai parțial depind de individ. Sînt amintiți factorii de conducere din instituții, asigurarea condițiilor optime necesare desfășurării muncii de creație, încurajarea oamenilor, climatul psihosocial din colectivele de muncă.

Sîntem convinși că, în cadrul cercetărilor, sînt luate în considerare și elementele subiective, care țin de structura intimă a individului, pe care am dori să credem că autoarea le are în vedere pentru o lucrare viitoare. Dacă nu există aceste elemente, factorii obiectivi nu au, practic, putere de creație în sine. În cadrul unui interviu, Edison a declarat : „Sînt de acord că o invenție necesită 99 % transpirație și 1 % inspirație, dar acel 1 % este foarte important ; fără el nu se poate realiza nimic".

Este o axiomă pe care, uneori, avem tendința să o uităm prea ușor. Meritul Mihaelei Roco este, în primul rînd, acela de a fi reluat probleme care au avut în țara noastră o tradiție frumoasă, dar apoi au fost abandonate din motive obscure. Ea invită la discuții dar și la reflexie, propunînd și posibile soluții de activare mai intensă a creativității, în folosul întregii societăți. În pofida unui limbaj care abundă uneori în termeni mai puțin familiari publicului, cartea se citește cu real interes atît de specialiști, cit și de cei care lucrează în alte sfere de activitate.

Dinu Tenovici

Jacques de Launay, *Ultimele zile ale fascismului în Europa*, București Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985.

Recenta lucrare a lui Jacques de Launay, istoric belgian de origine franceză, cunoscut publicului românesc prin numeroase alte lucrări de istorie contemporană, apărute și în limba română, completează, aprofundează și aduce numeroase detalii, face aprecieri și trage concluzii per tînetate asupra ultimelor luni și zile ale agoniei regimurilor fasciste din Europa, a camarilei din anturajul lui Hitler și Mussolini și a acestora îndeosebi.

Intemeiată pe o bogată documentare de arhivă, pe lucrări publicate asupra subiectului și mai ales, pe memorii, declarații, reflecții și convorbiri cu martori oculari ai multor evenimente descrise ca: diplomați, ofițeri, oameni politici, ziariști, rude apropiate ale celor implicați, chiar persoane din aparatul de informații și represiiune nazist și italian, lucrarea scoate în evidență agonia, decăderea, deruta, marasmul și neputința unor regimuri condamnate de istorie și a dictatorilor din fruntea lor în fața asaltului militar-politic, diplomatic și informativ al statelor din coaliția antifascistă și a popoarelor, ferm hotărâte să zdrobească excreșcențele agresiunii, teroarei și războiului, care au făcut milioane de victime nu numai în Europa, și a atentat la drepturile fundamentale ale omului: dreptul la viață, la pace, la libertate, la dezvoltare independentă, de sine stătătoare.

Lucrarea lui J. de Launay este un document revelator, uneori scris într-un stil de proces verbal asupra crimelor și actelor inumane, scelerate săvârșite de naștiști și de colegii lor fasciști talieni pe fronturi și în spatele acestora, în interesul unor grupuri de privilegiați pentru perpetuarea unor fărâdelegi și crime, pentru aminarea implacabilului și necruțătorului verdict al istoriei, e care se străduiau din răspuși să-l împiedice, să-l amline.

Înfățișând noi fapte, împrejurări și circumstanțe din viață, preocupările cotidiene, concepțiile și trăsăturile de comportament și morală ale liderilor fasciști și naștiști autorul urmărește atitudinile și reacțiile acestora în funcție de succesele și rapiditatea cu care forțele armate aliate eliberează Italia sau pătrund cît mai adine în interiorul Germaniei.

Reflectorul și dinamica fronturilor este prezentă și omniprezentă în relațiile istoricului cît și în căutările înfrigurate, disperate, coordonate, sau nu, ale unor căpetenii italiene ca Ciano (p. 36—37), Grandi (p. 34—36), Bottai (p. 34), Pavalini ș.a., ale lui Goering (p. 166—167), Himmler și Schellenberg (p. 101—102; 171—173), ale lui Albert Speer (p. 177—178), poziția și acțiunile generalului Heinrich von Stülpnagel (p. 106—108), ale marelui Rommel (p. 108—111), ale Dr. Goerdeler (p. 105—106), care în maniere și pe căi diferite acționau în direcția găsirii unor punți de contact cu aliații pentru evitarea distrugerilor și a vărsărilor de sînge, înlăturarea dictatorilor și salvarea a ceea ce se mai putea în folosul unor cercuri din Italia și Germania.

Despre poziția și acțiunea lui Mussolini de a-și remania cabinetul și îndepărta pe unii colaboratori, care priveau prea accentuat spre vest, Grigore Gafencu subliniază în notările sale, din 6 februarie 1943, următoarele: „Pentru a face față unei situații care nu mai e nici măcar îndoieinică e nevoie de cea din urmă efortare a unei echipe de necunoscuți. Ducele personal a încălecat pe cinci ministere. Rezistența Italiei se confundă acum cu rezistența lui personală. Ceilalți, demisi de azi, au și stabilit „antene” cu lumea dimprejur. Ei nu ascund ura lor împotriva Germaniei. Dacă le-ar fi cu puțință, ei ar fi gata să arate încotro se îndreaptă acumă preferințele lor”.

Nu a trecut mult de la această remaniere și însăși Ducele este înlăturat. La 24 iulie 1943 fostul ministru al Afacerilor externe al României și ambasador la Moscova, aprecia că „Părintele totalitarismului de dreapta se prăbușește... Așa crăpa, lăsînd țara lui în cea mai tragică situație: cîmpărită de un aliat care îl urăște; atacată de un adversar către care se simte atrasă și că în Sicilia... italienii se predau cu zîmbetul pe buze”, bucuroși că a început să se pună capăt războiului impus de Mussolini.

După constituirea guvernului Badoglio și, mai ales, după încheierea armistițiului la 8 septembrie 1943, poporul italian a manifestat o mare aversiune față de război și dorința de pace, iar armata s-a destrămat (p. 80), neurmindu-l, în totalitatea ei, pe generalul italian. Arestarea lui Mussolini la 25 iulie 1943 și, mai ales constituirea guvernului Badoglio și semnarea armistițiului demonstrează criza profundă a regimului fascist italian și învedera faptului că există și alte soluții pentru salvarea țării decît continuarea războiului alături de germani pînă la „victoria finală” „Momentul italian” a fost deosebit de semnificativ și molipsitor pentru aliații lui Hitler și cu numeroase și profunde implicații pentru Germania însăși.

Italia și armata s-au scindat. Aliații au reușit să creeze o breșă serioasă în Axa Roma—Berlin. Situația militar-politică, diplomatică, economică și socială în Germania și Italia de nord încă sub ocupația nazistă se înrăutățește (p. 81). Controlul și opresiunea germană asupra părții de nord a Italiei s-a intensificat. „Era o situație dintre cele mai delicate, cînd mulți simțeau în ceață țevile de revolver ale Gestapoului” (p. 81), după cum remarcă autorul. Tentativa lui Hitler prin Kesseling de a-l atrage pe mareșalul Ugo Cavallero de partea Germaniei pentru a încropi o armată în nordul Italiei și a o opune generalului lui Badoglio a eșuat. Mareșalului Cavallero (a plătit cu viața poziția sa patriotică (p. 72—74).

Eliberarea lui Mussolini de către comandoul condus de Skorzeny și Republica de la Salo (p. 117—118), instituită de acesta, a reprezentat un oarecare riviriment pentru fasciștii italieni și pentru Hitler, însă nu de natură să schimbe cursul implacabil al evenimentelor. Armatele coaliției antihitleriste atît în vest cît și în est (p. 112) dădeau lovituri nimicitoare trupelor naziste și se apropiau de frontierele Germaniei. Gogorișele lui Hitler și Goebbels, cu armele lor secrete și crearea unor disensiuni în cadrul coaliției antifasciste și-au dovedit inconsistența. Aliații lui Hitler erau tot mai cuprinși de panică și deznădejde.

Asemenea Italiei, România căuta o ieșire din situația catastrofală în care a fost împinsă fără voia și în pofida adevăratelor ei interese și aspirații. Și opoziția română și guvernul Antonescu căutau să stabilească și să dezvolte contactele cu aliații, îndeosebi cu cei din vest.

Astfel la Berna și la Geneva se amplifică contactele cu A. Dulles, cu Sullivan și Sapiro-Socolin, se pregătesc contactele de la Ankara, Cairo și Stockholm. Însăși Ică Antonescu face, în vara anului 1943, o vizită de sondaj la Roma, unde îi vorbește Ducei, după cum remarcă Gafencu „despre posibilitatea ca Italia, Ungaria, România și Bulgaria să iasă împreună din război”. Acesta „îl ar fi mărturisit — lui Ică Antonescu — că nu poate rezista mai mult decât două luni”, fapt ce a și fost confirmat de realități.

Evident, contactele opoziției române, cât și ale guvernului cu aliații, urmau o cale sinuoasă, iar mersul și deznodământul lor a depins de mulți factori interni și externi, însă numitorul lor comun a rămas același: căutarea căilor și modalităților, a momentului pentru scoaterea României din război și alăturarea ei coaliției antifasciste — care s-a petrecut la 23 August 1944 —, în care sens exemplul italian exercita o înrădire favorabilă.

Peripețiile legate de senzaționala „eliberare” a lui Mussolini, de reînscăunarea acestuia sub protecția baionetelor naziste, episodul Republicii de la Salò, teroarea dezlănțuită împotriva mișcării de rezistență și intensificarea reacției acestora care culminează cu capturarea și împușcarea Ducei, precum și cele legate de peregrinările lui Ciano și ale Eddei Ciano, de arestarea amiralului Horthy și de planurile de ultim moment ale lui Hitler, reflecțiile și acțiunile unor generali și oameni politici germani sunt descrise de autor în pagini savuroase, bazate pe documente și mărturii care conferă lucrării înaltă valoare și forță de convingere (p. 48 — 164).

Un loc aparte ocupă în economia lucrării acțiunea dr. Goerdeler reflecțiile și planurile sale (p. 105 — 106), precum și complotul nereușit de înlăturare a lui Hitler din 20 Iulie 1944, care are printre altele drept urmare și consolidarea pozițiilor lui Himmler în ierarhia nazistă (p. 101 — 105), pe care unele cercuri ale opoziției germane îl considerau un eventual candidat pentru postul de „șef al statului major general” (p. 106).

În paragrafele de încheiere ale cărții intitulate: *Ultimii vizitatori* (p. 252) și *Moartea lui Hitler* (p. 264), autorul ne introduce, pe baza unor mărturii și documente, în atmosfera sinistrală de haos și dezagregare a celui de-al treilea Reich, înfățișându-se fapte și ipoteze din ultimele zile și ore de viață și după moarte ale lui Hitler și Bormann și a câtorva din anturajul lor. Astfel Hanna Reitsch, căpitan al Luftwafei, campioană internațională de parașutism și celebru pilot de încercare, a sosit în misiune la Berlin, la 24 aprilie 1945, cu general-colonelul von Greim, comandantul Luftflotei a VI de la München, șeful său, la ordinul lui Bormann. Ca prin minune scăpată de tirul artileriei sovietice care încercau Berlinul și care-i lovise avionul, Hanna Reitsch remarcă: „Cartierul este ca și mort. Arhori scoși din pământ, crengi rupte, blocuri mari de beton acoperă solul. Oroarea pe care o emană aceste dărâmături te îngheață. Nu a mai rămas deci, pe aici, nici urmă de viață!” (p. 253).

Refăcându-se la atmosfera din bunkerul lui Hitler și la starea jalnică a acestuia, aviatcarea continuă: „Hitler: un om total dezorientat, decăzut. Mergea de la un perete la altul, scuturînd nervos hîrtiile, se prăbușea în fața unei mese sau se fixa în fața unei hărți, mutînd pe ea micile stegulețe... Mai păstra o speranță: Wenck, a cărui armată, credea el, putea să degajeze capitala...”

Eva Braun: Ea îndeplinea, în liniște, micile sale sarcini feminine și, în momentele de răgaz, își pilea unghiile și își schimba rochiile. Privea cu calm faptul de a muri împreună cu Fuhrerul, abandonat și trădat de toți...

Bormann: Nu își acorda prea multe momente de mișcare. Rămînea cea mai mare parte a timpului așezat în biroul său. Nota pentru posteritate evenimentele importante care se desfășurau în bunker... Citeodată, se ridica pentru a merge să întrebe, pe un ton ursuz, care a fost exact sensul la cutare sau cutare remarcă a Fuhrerului...

Goebbels: Îl considera pe Goering drept singurul responsabil al înfrîngerii...

Violența asaltului împotriva Cămarilor creștea din oră în oră. Nu e nici o îndoială, rușii înaintează fără încetare. Nu aveam nici cea mai mică speranță de a mai vedea vreodată lumina zilei” (p. 255 — 256).

În atmosfera apăsătoare din bunker, cînd Hitler și cei de acolo se așteptau dintr-un moment într-altul să fie asaltați, capturați sau transformați în cenușă și moloz, acesta le împărțea colaboratorilor, inclusiv lui Greim, capsule de cianură pentru a le folosi la momentul oportun, tînuînd și fulgerînd împotriva lui Goering și Himmler, care l-au trădat. În noaptea de 28 — 29 aprilie, el l-a chemat pe mareșalul Greim ordonîndu-i să părăsească bunkerul cu ajutorul unui avion Ardo-96, care a reușit să aterizeze în apropiere de Bunker pentru a reuși membrii Luftwafei în vederea susținerii armatei generalului Wenck, care, în halucinațiile lui Hitler înainta dinspre Potsdam, cu misiunea de a despresura Berlinul și Cămarile Reichului.

Urmează episoadele: Goering prizonier la SS, Dönitz desemnat succesor al Fuhrerului, Greim capturat de americani într-un spital, căsătoria Evei Braun cu Hitler (p. 261), moartea

acestui și testamentele lăsate (p. 264—270); apoi unele controverse ale anchetei privind moartea lui Hitler și supoziții ale unor istorici, juriști, criminologi, politologi, ziariști etc., asupra acestui episod. Capitolul XI, *Sfârșitul celui de-al treilea Reich*, înfățișează o interesantă discuție între generalii Krebs și Ciulkov. Ultimul cerind lui Krebs să capituleze pentru a cruța viața oamenilor și Berlinul de distrugeri inutile, dar a refuzat. *Ultimele zile ale fascismului*... este o carte care dezvăluie amurgul odios al regimurilor fasciste din Europa. Dictaturile și dictatorii au avut un sfârșit lamentabil. Lucrarea este un document care avertizează că maladia fascistă să nu se manifeste și să nu mai tulbure viața oamenilor.

În carte se găsesc multe pagini dedicate României, problemelor și împrejurărilor tiriei ei în război și încercărilor de a se simule de pe povârnișul abisului, prin victoria insurecției din august 1944.

Beneficiind de sprijinul, sugestiile și lucrările unor istorici reputați și martori oculari ai multor evenimente descrise în lucrare ca: Francis W. Deakin, Maurice Baumont, H. Trevor-Roper, L. Bezzymskii, Titu Georgescu ș.a., autorul ne-a prezentat o riguroasă frescă a decăderii, agoniei și morții unor regimuri condamnate de istorie și de conștiința umană, interesând deopotrivă pe istorici, juriști, politologi, specialiști în domeniul relațiilor internaționale, ziariști și publicul larg cititor, care revine cu interes asupra unor aspecte ale sfârșitului celui de-al doilea război mondial.

Dr. Ion Grecescu

Niko Yahiel, *Sociology and Social Practice*, Pergamon Press, Oxford, New York, Sidney, Paris, Frankfurt, 1984

Scrisă cu pasiune, de o înaltă ținută academică, de pe pozițiile cercetătorului militant și ale militantului cercetător, cartea *Sociologia și practica socială* redă cu o deosebită sensibilitate și nuanță condiția sociologului și specificul muncii sale, dificultățile, problemele și perspectivele realizării sale totale ca om de știință și membru al comunității științifice. O carte convingătoare despre sociologi și sociologie, despre rosturile lor adînci în societate în general, în procesul dezvoltării socialiste în special. O pledoarie temelnic argumentată din perspectiva sociologiei marxiste din Bulgaria pentru utilizarea cunoașterii sociologice și a cuceririlor revoluției științifice și tehnice contemporane cu maximă eficiență în practica socială în vederea accelerării progresului social, a creșterii bunăstării omului.

Prin conținutul de idei, lucrarea tratează cele mai actuale probleme ale practicii sociale și politice din țările socialiste, utilizând ca instrument principal știința, cunoașterea științifică și sociologică. Este o reușită carte de vizită a sociologiei marxiste în privința misiunii și valențelor practice ale acesteia, rolului ei revoluționar crescînd în societate în condițiile progresului științific și tehnic contemporan. Interacțiunea cunoaștere sociologică — practică socială benefică pentru ambele este o necesitate obiectivă impusă de sarcinile crescînde ale construirii societății socialiste, de experiența dobîndită în procesul revoluționar.

Autorul, Niko Yahiel, Președintele Asociației sociologilor bulgari, realizează o sinteză originală a raportului știință — practică socială, demonstrînd cu multiple argumente, cît se poate de convingătoare, necesitatea implicării sociologiei în viața socială, instituirea ei ca un ghid de acțiune în luptă pentru construirea societății socialiste. Argumentul suprem cu care susține posibilitatea și mai ales necesitatea misiunii revoluționare este izvorit din faptul că în societatea socialistă nu există bariere sociale care să împiedice autoritățile și cadrele politice, de stat, economice și culturale de a transpune în practică informația adusă de sociologie. În plus, esența însăși a socialismului — ca societate guvernată științific reclamă o adîncire a conexiunii dialectice dintre cunoașterea științifică și practica socială. Unitatea dialectică dintre sociologie și practică este un proces dinamic, în continuă dezvoltare, sociologia afirmîndu-se ca factor prim al schimbării sociale, al construirii noii societăți.

Misiunea științei sociologice este de a interveni cu mijloace și metode specifice în procesele ce se desfășoară, în modelarea unor noi structuri sociale, în depășirea contradicțiilor care apar. Rolul ei în socialism se realizează în măsura în care cadrele politice, administrative, economice, de conducere de la toate nivelele iau în considerare o perspectivă sociologică de gîndire și de abordare în definirea obiectivelor sociale, practice, în elaborarea programelor, planurilor și a altor decizii manageriale.

Printre multiplele funcții ale sociologiei (cognitiv-informativă, evaluativ-educativă, de previziune), un loc de seamă acordă autorul funcției critice; ca una din funcțiile practice care

necesită să aibă cea mai deplină manifestare, ca fiind vitală în lupta împotriva erorilor, slăbiciunilor, contradicțiilor ce împiedică progresul social. Esența acestei funcții rezidă în partinitatea sociologiei, a sociologului interesat în cele mai arzătoare probleme ale dezvoltării socialiste, pe de o parte, și în loialitate față de adevăr, pe de altă parte.

Preocupat deopotrivă de latura teoretică a cercetării științifice în general, a celei sociologice în special, Niko Yahiel analizează detaliat termenii cu care operează aducind de fiecare dată în dezbateri și alte opinii cu care se confruntă și cel mai adesea se completează lărgind orizontul problemei. În acest sens, el precizează cu rigurozitate conceptele de sociologie, practică socială, revoluție științifică-tehnică, intelectualizare, intensificare socio-economică, aducând interpretare originală, novatoare.

Un deosebit interes științific și de cercetare prezintă pentru cercetători subcapitolul despre ciclul practică socială — cunoaștere sociologică — practică socială în care practica apare ca bază a cunoașterii științifice și criteriul final de validare a veridicității, iar cunoașterea teoretică — factor activ de transformare a practicii sociale. Ideea că „cea mai practică sociologie este cea care este și cea mai teoretică” confirmă, încă o dată, echilibrul dintre aspectul teoretic și practic revoluționar al lucrării și implicit al autorului.

Sociologii români care citesc această carte se găsesc și se regăsesc în multe din ideile și imperativele autorului pentru că ele sînt și ale lor. Afirmatia că „rezultatele cercetării sociologice sînt prelucrate într-o formă care să ofere o bază corespunzătoare pentru luarea deciziilor de către conducere, pentru aplicarea cunoștințelor sociologice în practică” este un imperativ și un deziderat înscris și în activitatea noastră cotidiană de cercetare. Sinteza fructuoasă rezultată din interacțiunea dintre practicieni sau „executivi” cum le spune autorul și cunoașterea sociologică reprezentată înainte de toate prin sociologi este un principiu de acțiune și o realitate în multe din cercetările concrete realizate de colectivele noastre. Nevoia de „inginerie socială” este o nevoie veche în sociologia românească ce-și are sorginile încă în Școala sociologică de la București, în ideea lui D. Gusti de a face din sociologie o *Sociologie Militans* în slujba întregii națiuni. De altfel, principiile cercetării și ale legăturii ei nemijlocite cu viața și practica socială, cu comunitățile umane în care se desfășoară aplicate de Școala sociologică de la București și expuse de inițiatorul ei, D. Gusti, în *Sociologia militans* sînt la fel de actuale și azi.

Autorul sesizează necesitatea acută a elaborării unor tehnologii sociale adecvate pentru transpunerea în practică a rezultatelor cercetării sociologice cu dublă finalitate: 1. să ducă la incorporarea concluziilor și recomandărilor cercetărilor în luarea deciziilor și în practica socială nemijlocită; 2. să dea satisfacție profesională sociologilor în general nemulțumiți de nerealizarea acestui deziderat. „Lanțul de la cunoașterea sociologică la practică — spune autorul — tinde să se rupă datorită în bună parte cadrelor politice, administrative, economice, tehnico-științifice și a altora de conducere care nu au pregătirea sociologică necesară, nu pot să aprecieze deplin funcțiile practice ale sociologiei și nu pot face uz de această știință în practica lor” (p. 23).

Sintetizînd teoretic experiența științifică și social-politică a cercetării din Bulgaria, lucrarea *Sociologia și practica socială* face cunoscut cititorilor procesul istoric de dezvoltare a cercetării în corelație cu aceea a societății socialiste din această țară, faza actuală de dezvoltare intensivă a economiei naționale și a tuturor sferelor vieții sociale.

Revoluția științifică-tehnică va adînci procesul de intelectualizare a muncii și producției, schimbînd din temelii structura forței de muncă în sensul descreșterii absolute și relative a numărului de muncitori manuali, în timp ce stratul muncitorilor superior calificați, al personalului tehnico-ingineresc a căror muncă este intelectuală va deveni dominant. Schimbări calitative radicale urmate de apariția unor noi substructuri socio-profesionale au dezvoltat și cercetările empirice din țara noastră. O astfel de substructură este *muncitorul intelectual, muncitor* prin participarea nemijlocită la procesul de producție, organizare și conducere și *intelectual* prin pregătirea sa școlară superioară, orizontul cultural și profesional, prin modul de viață, sistemul de nevoi și aspirații. Produs al consecinței a creșterii nivelului tehnic la nivelul tehnicii mondiale, muncitorul intelectual este expresia tendinței de dezvoltare viitoare legată de „procesul larg de intelectualizare a muncii și producției” — în termenii lui Niko Yahiel, de dezvoltarea calitativă, culturală și profesională a omului muncii din societatea socialistă.

În economia lucrării un loc de seamă ocupă problemele R.S.T. și ale globalității, specificul lor în sistemul capitalist și socialist.

Una din consecințele majore naturale ale dezvoltării R.S.T. este procesul de intelectualizare a muncii și practicii sociale, a individului societății, proces strîns legat de cel de scientizare. În centrul lor stă omul — ființă orientată valoric și totdeauna superioară tuturor mașinilor, oricît de sofisticate, create tot de el. Educarea și formarea lui rămîne o sarcină stringentă a actualului stadiu de dezvoltare. Interacțiunea știință-cultură, eficiența științei, a cercetării științifice dobîndesc în lucrare o tratare extrem de nuanțată, realistă și prin aceasta atrăgătoare și convingătoare. Se găsesc aici defrișate cu curaj și pertinentă științifică răspunsuri la o seamă de probleme cu care ne confruntăm ca cercetători în experiența noastră profesională cum ar fi:

eficiența muncii științifice, evaluarea muncii științifice, specificitatea muncii de cercetare, dezvoltarea predominant intensivă în știință.

În dezvoltarea intensivă a științei un rol fundamental are și baza materială, tehnică a științei, nu numai omul. Și totuși, toate achizițiile tehnice, fie ele ultimul cuvânt al științei și tehnicii, rămân simple piese de muzeu dacă lipsește OMUL care le pune în funcțiune, le dă viață. De aceea, într-o construcție arhitectonică, simetrică autorul Niko Yahiel, după ce relevă necesitatea stringentă de asigurare a infrastructurii tehnice pentru cercetare, se întoarce la om, la cercetătorul științific și îl analizează situația, statutul, exigențele în comunitatea științifică. Ultimele capitole din partea a treia a lucrării „*Not only man . . . , „But only through man*” relevă concepția înalt umanistă, demnă de tot respectul pe care autorul o relevă într-o expunere bine argumentată, realistă, dublată de o cunoaștere și tratare din „interior” a fenomenului, a cercetării și cercetătorului. Aici autorul este lângă cercetător, iar cercetătorul îl simte lângă el — ceea ce nu-i deloc puțin și de luat în seamă.

Pentru noi, românii, cartea ne dă satisfacție și prin faptul istoric pe care autorul ține să-l menționeze: „Comunitatea științifică bulgară a apărut ca o entitate înaintea Eliberării Bulgariei, în condițiile dominației otomane și nu pe teritoriul ei propriu, ci în România vecină unde Societatea Literară Bulgară, devenită mai târziu Academia de Științe Bulgară, s-a instituit inițial . . . din interesul patriotic al unor zeloși entuziaști, revoluționari și iluminiști oameni de știință din domeniul științelor umaniste” (p. 211—212).

În concluzie, sintem în fața unei cărți plăcut scrisă, documentată, de o deosebită elevație spirituală ce se adresează unui public cit se poate de larg, de la cel de specialitate, din comunitatea științifică până la omul de pe stradă. Ea este o contribuție valoroasă, originală la îmbogățirea sociologiei marxiste, tocmai prin analiza și sinteza realității socialiste în plin proces de dezvoltare și maturizare.

Dr. Maria Cobianu-Băcanu

Alice Kahl, Steffen H. Wilsdorf, Herbert F. Woll, *Kollektivbeziehungen und Lebensweise*, Berlin, Dietz Verlag, Schriftenreihe Soziologie, 1984

Lucrarea *Relațiile în colectiv și modul de viață*, apărută în prestigioasa colecție „Schriftenreihe Soziologie” din RDG, se bazează pe cercetările sociologice de teren desfășurate cu începere din 1960 de Departamentul de sociologie de la Universitatea Karl Marx din Leipzig și reprezintă o contribuție reală la analiza structurii și dezvoltării modului de viață socialist. Autorii aleg o perspectivă de abordare pe cit de interesantă, pe atât de fructuoasă: funcția reglativă a relațiilor în colectivele de muncă, în familie, în grupurile de vecinătate și în alte grupuri mici în dezvoltarea modului de viață socialist. Opțiunea teoretică a autorilor este de la început clar formulată și foarte convingător argumentată: colectivismul reprezintă nu numai o caracteristică a modului de viață socialist, ci și un factor important în formarea și dezvoltarea mai departe a acestui mod, orientat dintr-un anumit scop și spre scopuri și valori determinate, mobilizând energiile individuale, controlând direct și indirect raporturile sociale ale oamenilor, acționând astfel ca o instanță intermediară activă între societate și personalitate. Între modul de viață socialist și relațiile din colectiv se stabilește o dublă legătură: pe de o parte, omul se realizează în colectivul de muncă, în familie, în organizațiile sociale, în relațiile de vecinătate, de rudenie și în activitățile colective de timp liber, iar pe de altă parte, aceste colective acționează ca instanțe educative, formative ale personalității.

Lucrarea se deschide cu o trecere în revistă a punctelor de vedere asupra conceptului de „mod de viață socialist”, subliniindu-se actualitatea dezbaterilor științifice pe această temă:

1. trăsăturile modului de viață socialist se dezvoltă continuu;
2. problemele dezvoltării modului de viață socialist interesează pentru fundamentarea prognozelor, conducerii și planificării acestui proces;
3. discuțiile privind modul de viață constituie terenul unor confruntări ideologice, sociologice, burghezi prezentând modul de viață american („american way of life”) ca model al dezvoltării societăților occidentale;
4. modul de viață este legat de o întreagă serie de probleme globale (pacea, protecția mediului, asigurarea energiei și materiilor prime, rezolvarea problemelor demografice).

Autorii remarcă valoarea teoretico-metodologică a definiției dată modului de viață de către sociologul sovietic I. V. Bestujev-Lada în studiul *Metodologia analizei și prognozei modului de viață* (1975): „Modul de viață reprezintă totalitatea trăsăturilor, formelor și activităților esențiale ale indivizilor, grupurilor sociale și ale societăților” (p. 17). Deși se face distincție între modul

de viață al societății, al grupurilor mici și al indivizilor, modul de viață al societății nu reprezintă suma mecanică a modurilor de viață individuale.

Analizându-se bazele și părțile componente ale modului de viață socialist, se face trimitere la un studiu publicat în U.R.S.S. în revista „Comunismul științific” (nr. 2, 1976) de A. I. Feodorov și P. C. Tscherednjak, în care se disting bazele economice, politice, moral-spirituale și următoarele componente ale modului de viață socialist: formele de activitate tipice, raporturile sociale cotidiene și normale comportamentale, caracterul și modul de gândire.

Pornind de la studiul mai sus amintit, autorii propun o modalitate proprie de înțelegere a modului de viață socialist, luând în considerare bazele social-economice și tehnico-materiale, social-politice, spiritual-ideologice și demografic-teritoriale. Fiecare din acestea sînt pe larg explicate. Astfel, bazele social-economice și tehnico-materiale cuprind totalitatea relațiilor de producție, nivelul și structura forțelor de producție, caracterul și conținutul muncii. Autorii atrag atenția, pe deplin justificat, că relațiile de producție dominante în societate determină tipul de mod de viață. În concepția autorilor bazele social-politice ale modului de viață socialist cuprind: relațiile între clasele și păturile sociale, conținutul de clasă al puterii de stat, ordinea de drept. Bazele spiritual-ideologice conțin concepția științifică a clasei muncitoare, marxism-leninismul, normele și valorile sociale. În fine, structura demografică, locuința, condițiile naturale, geografice, bogăția solului și a subsolului, clima constituie bazele demografic-teritoriale ale modului de viață socialist.

Sînt prezentate în continuare cele patru părți componente ale modului de viață socialist:

1. Formele de activități tipice (munca, activitatea socială, participarea la activitatea politică, culturală, viața cotidiană, cumpărăturile, curățenia locuinței etc.). Autorii își însușesc punctele de vedere exprimate de sociologii sovietici L. Gordon și E. Klopov, în lucrarea *Omul în timpul său liber* (Moscova, 1976); în socialism activitățile cotidiene sînt dependente de procesul de producție, schimbarea funcțiilor activităților de timp liber depinde de schimbările din procesul de producție; modul de viață socialist, în ansamblu, depinde de activitatea de producție.

În mod deosebit în lucrare se evidențiază importanța analizei muncii pentru înțelegerea modului de viață socialist.

2. Felul și gradul satisfacerii trebuințelor exprimate în nivelul de viață materială și culturală constituie cea de-a doua parte componentă a modului de viață socialist. Satisfacerea trebuințelor nu reprezintă — sînt de părere autorii — o categorie pur economică, ci și una sociologică. Problemele genezei trebuințelor, ritmul schimbării trebuințelor, structura și gradul satisfacerii lor sînt probleme sociologice. Influența condițiilor materiale de muncă asupra muncitorilor, programul de muncă, serviciile sociale și culturale din întreprinderi, utilizarea timpului liber, volumul și varietatea diferitelor activități, influența mediului natural și construit asupra oamenilor, consumul individual de bunuri și servicii — toate acestea sînt de nivelul de viață materială și spirituală și sînt relevante pentru modul de viață socialist. În lucrare sînt prezentate date statistice privind creșterea consumului de bunuri și servicii în R.D.G. în perioada 1960—1980 și sînt prezentate informații despre veniturile populației. În perioada amintită veniturile nete ale populației s-au dublat, sporind de la 758 de mărci în 1960, la 1 031 de mărci în 1970 și la 1 490 de mărci în 1980.

3. Relațiile sociale ale indivizilor formează cea de-a treia parte componentă a modului de viață socialist. Autorii subliniază faptul că în socialism colectivismul reprezintă o caracteristică a modului de viață socialist. Relațiile interpersonale și grupurile mici influențează modul de viață al oamenilor. Familia, colectivul de muncă, organizațiile sociale, grupurile de timp liber și de vecinătate sînt cele mai semnificative grupuri mici care își pun amprenta asupra modului de viață în socialism.

4. În fine, valorile, normele, modelele și obiceiurile ca instanțe reglative compun cea de-a patra dimensiune a modului de viață. Orientările de valoare, al căror nucleu îl reprezintă valorile ideologiei socialiste, normele de comportament specifice diferitelor grupuri, convingerile strins legate de motivații, modelele, obiceiurile și tradițiile alcătuiesc structura celei de-a patra părți a modului de viață socialist.

Identificarea bazelor (în număr de patru) și a părților componente (tot patru) au, după opinia noastră, valoare operațională, chiar dacă distincția între bazele și părțile constitutive ale modului de viață socialist — așa cum remarcă înșiși autorii — reprezintă o abstracție (p. 22).

Volumul semnat de Alice Kahl, Steffen H. Wilsdorf și Gerbert F. Wolf se distinge nu numai prin rigurozitatea abordării teoretice a realității sociale, ci și prin efortul elaborărilor prognostice. Paragraful referitor la tendințele de evoluție ale modului de viață socialist este, fără îndoială, de mare interes. Autorii analizează tendințele de evoluție ale modului de viață socialist în raport direct cu scopurile politicii partidelor comuniste din țările socialiste și apreciază că evoluția modului de viață socialist este determinată de următorii factori: 1. schimbările din conținutul muncii; 2. creșterea nivelului de instrucție; 3. creșterea rolului științei devenită factor revoluționar în dezvoltarea tehnologiei; 4. sporirea mobilității profesionale; 5. creșterea mobilității teri-

toriale; 6. reducerea timpului de muncă prin scurtarea săptămânii de lucru, prelungirea concediilor, „dilatarea” sfârșitului de săptămână, acordarea unui an de concediu femeilor la nașterea celui de-al doilea copil și a următorilor; 7. lărgirea trebuințelor; 8. sporirea consumului de bunuri; 9. internaționalizarea modului de viață socialist; 10. creșterea responsabilității pentru asigurarea condițiilor de viață pentru generațiile următoare; 11. dezvoltarea continuă a conștiinței socialiste; 12. sporirea importanței grupului mic și a colectivelor în evoluția modului de viață socialist.

În legătură cu ultimii doi factori se fac unele precizări demne de reținut. Dezvoltarea conștiinței socialiste apare ca un efect al creșterii rolului partidului și al organizațiilor de masă în societatea socialistă. Pe de altă parte, schimbările din conștiința socialistă se datorează integrării obiective în structurile de bază ale societății, în relațiile de clasă, dar și în grupurile mici. Referitor la importanța grupului mic în evoluția modului de viață socialist, se exprimă opinia — după părerea noastră, discutabilă — că termenul de „colectiv” are un caracter socialist, în timp ce termenul de „grup mic” are un caracter neutral (p. 45). În concepția autorilor grupul mic reprezintă un element de structură esențial pentru viața socială, avind un rol determinant în formarea indivizilor. Prin intermediul grupurilor mici indivizii preiau trăsăturile sociale, devin reprezentanți ai societății. De aici rezultă și importanța grupului mic pentru modul de viață socialist. Indivizii umani își desfășoară viața în colective (grupuri mici), iar integrarea lor în colectiv îi leagă pe indivizi de problemele societății, generind camaraderia, sprijinul reciproc, intrajutorarea. Grupul mic acționează, așadar, ca o instanță de control social nemijlocit.

În ansamblu lucrarea *Relațiile în colectiv și modul de viață* este ilustrativă pentru problematica și nivelul sociologiei din R.D. Germană, distingindu-se printr-o solidă fundamentare teoretică a demersului cercetărilor de teren, prin preocuparea pentru stabilirea tipologiei fenomenelor investigate, prin abordarea unor probleme majore ale practicii construcției socialismului și comunismului.

Fără a încerca să determinăm semnificația acestei lucrări, ne exprimăm regretul că nu se specifică gradul de reprezentativitate al nici uneia din cercetările comentate, că bibliografia bogată în volume și studii ale autorilor germani și sovietici nu reflectă, decît cu rare excepții, contribuțiile sociologilor din celelalte țări socialiste. Ne-am fi așteptat ca dialogul cu sociologiile de alte orientări să nu se reducă la respingerea, prin etichetare, a unor preocupări cum sînt cele referitoare la calitatea vieții sau funcțiile orașului. Dezvoltarea sociologiei în țările socialiste presupune, în confruntarea de idei, respingerea teoriilor depășite, dar și recuperarea în beneficiul științei a elementelor noi, valoroase.

În pofida limitelor semnalate, lucrarea profesorilor Alice Kahl, Steffen H. Wilsdorf și Herbert F. Wolf rămîne o contribuție de referință pentru studierea modului de viață socialist, în general, și pentru specificitatea acestuia în R.D.G., în special.

Septimiu Chelcea

Francesco Di Castri, *L'écologie. Les défis d'une science en temps de crise*, Paris, La documentation française, UNESCO, 1984

Despre criza ecologică actuală se scrie și se vorbește din ce în ce mai mult, în ciuda faptului că lipsește, atît o definiție corectă a noțiunii, cît și o descriere clară a mecanismului prin care această criză s-a produs și se accentuează. Au loc, în consecință, substituiri arbitrare de termeni, unii înțelegînd prin criza ecologică reducerea sau epuizarea resurselor naturale, alții — dispariția anumitor specii de plante și animale, degradarea peisajului sau modificarea climii locale, regionale sau planetare — și nu sînt puțini aceia care înțeleg prin criza ecologică exclusiv poluarea naturii sub toate aspectele ei posibile. O asemenea stare de confuzie terminologică aduce, desigur, numeroase dezavantaje comunicării dintre diversele compartimente social-economice și științifice, dar cea mai gravă consecință a ei se resimte în plan atitudinal întrucît ea duce la dispersarea și abaterea atenției specialiștilor și a opiniei publice de la cauzele reale ale acestei crize ecologice. În baza unor asemenea atitudini greșite se întreprind acțiuni de falsă valoare, începînd cu cele științifice și sfîrșind cu cele social-politice.

O definiție corectă a crizei ecologice actuale precum și o descriere clară a mecanismului de producere și accentuare — în baza cărora acțiunile întreprinse în direcția înlăturării ei ar dobîndi eficiență reală — nu sînt posibile decît în condițiile în care însăși ecologia va fi bine definită, precis delimitată și corect analizată. O atare responsabilitate și-o asumă, cu multă competență, profesorul Francesco Di Castri, directorul compartimentului de ecologie din cadrul UNESCO, într-un raport ce se instituie — prin valabilitatea opiniilor, autenticitatea datelor, rigoarea analizei și valoarea soluțiilor propuse — ca o lucrare științifică de referință și ca un ghid

plin de realism în domeniul practicii îndreptate spre rezolvarea problemelor majore ale crizei ecologice actuale și ale stării de criză a ecologiei în Franța, dar nu numai aici.

Definiția ecologiei adoptată de profesorul Di Castri face să transpară aderența autorului la concepția sistemică, structuralistă, atât de fecundă în științele naturii. Considerată ca fiind „studiul sistemelor biologice aflate la nivele de integrare superioare nivelului individual”, ecologia nu se relevă ca o știință a vieții grupurilor, începând cu subpopulația și sfârșind cu ecosistemul, deci, ca o știință a structurii sistemelor supraindividuale, atribuind termenului „structură” semnificația corectă de totalitate de relații.

În scopul delimitării sferei și al precizării conținutului autorul recurge la metoda excluderii sensurilor ce nu trebuie atribuite ecologiei, prin aceasta orientând atenția factorilor responsabili — începând cu beneficiarii și sfârșind cu factorii decidenți — spre obiectivele majore ale unei strategii a dezvoltării socio-economice în armonie cu natura. Dar nu numai cu o natură exterioară omului, care îi oferă acestuia o parte a cadrului de realizare a propriei sale ființe, ci cu o natură interioară lui, rezultată prin devenirea celei dintii, în baza căreia este asigurată însăși dinamica devenirii sale ca ființă rațională. Astfel, ecologia nu trebuie confundată cu *patrimoniul biologic* al unei regiuni sau al unei țări, după cum ea nu este sinonimă cu *mediul înconjurător* sau cu *amenajarea teritoriului* și *exploatarea rațională a resurselor naturale* și nici cu *conservarea naturii*. Aceasta nu înseamnă însă că ecologia este străină de asemenea probleme. Dimpotrivă, ea se află la baza rezolvării lor specifice dar nu poate și nu trebuie să fie redusă la acestea. De asemenea, ecologia nu este un *sentiment* și, în consecință, ea nu trebuie rezumată la obiectivele așa-ziselor societăți de zoo- sau fitocaritate. Nu înseamnă însă că nu pot să existe și nu trebuie cultivate anumite sentimente ecologice prin care omul își dovedește atașamentul și respectul față de natură și, prin aceasta, față de sine. O problemă cu totul particulară o ridică astăzi confuzia dintre ecologia științifică și ecologia politică sau *ecologismul*. În acest plan, interesele politice duc la exagerări și dramatizări ale crizei ecologice actuale, manevrând atenția opiniei publice în direcții neesențiale. Situația este similară — *mutatis mutandis* — cu ceea ce s-a întâmplat în epoca mașinismului. În fine, autorul atrage atenția asupra faptului că ecologia nu este o *interdisciplină*, în sensul că ea nu rezultă din sintetizarea datelor furnizate de alte științe, ci ea este o știință cu propria sa logică, cu unitatea ei conceptuală și cu propriul său demers metodologic. Prin aceasta nu trebuie să se înțeleagă că ecologia este străină în interdisciplinarizare, ea sprijinindu-se pe datele și conceptele altor științe, fără însă a rezulta de esență ei din asocierea lor integrativă.

Pentru a sublinia și mai mult caracterul de entitate științifică a ecologiei, profesorul Di Castri pune în discuție și problema importanței ce o are această disciplină. În plan științific ecologia — care studiază sistemele ce dețin un grad avansat de complexitate și imprevizibilitate ca și economia, de exemplu — reprezintă un teren extrem de fertil pentru dezvoltarea gândirii, cu atât mai mult cu cât, în condițiile actuale, problematica ei este implicată în însăși dezvoltarea socio-umană. Prin aceasta ecologia devine și un factor stimulator pentru dezvoltarea altor discipline (în special biologice). În plan socio-economic importanța ecologiei rezidă în imensul ei potențial de aplicabilitate, rezultatele cercetărilor putând atinge numeroase domenii practice: agronomia, silvicultura, gestiunea zonelor protejate, urbanismul, industria, turismul și, nu în ultimă instanță, sănătatea omului și a societății. Importanța educativă și culturală rezidă în faptul că entitățile biologice sînt ușor perceptibile, sesizabile și interpretabile „ele furnizînd societății elementele necesare pentru a face educație”, nu numai cu privire la mediu, ci mai cu seamă în legătură cu noile condiții impuse de procesul actual al urbanizării intensive. În fine, importanța ecologiei rezidă și în faptul că ea este o știință mobilizatoare, capabilă să canalizeze energiile umane în direcția rezolvării unor probleme de interes local, regional sau internațional. „Prin specificul legăturilor sale cu un teritoriu dat și datorită naturii ușor perceptibile a problemelor sale, ecologia poate mobiliza interesul general în vederea promovării activităților științifice și a cooperării la diferite nivele”. Ea poate deveni locul comun al participării populației, asociațiilor locale, regionale și internaționale în vederea rezolvării unor probleme majore ale dezvoltării socio-economice actuale.

Cu toate acestea ecologia nu se bucură în Franța (și nu numai aici) de prestigiul și importanța ce i se cuvin ca știință aflată la baza dezvoltării. Credem, totuși, că autorul exagerează atunci cînd susține că ecologia este sfidată la aproape toate nivelele de organizare a societății. Putem vorbi mai degrabă de o automarginalizare datorată unei crize interioare, avînd și ea cauzele ei mai mult sau mai puțin obiective. Că această știință nu se bucură de sprijin material și organizatoric precum altele este, în ultimă instanță, o consecință imputabilă doar sieși. A fost o perioadă — nu demult trecută — în care problemele legate de resurse și de conviețuire cu natura erau considerate chiar și de ecologi ca fiind mai puțin importante întrucît ele realmente nu se impuneau cu acuitate. În consecință, ecologia s-a compăcut într-o problematică puțin semnificativă pentru societate. Aspectul de criză a apărut abia atunci cînd, datorită decalajului de ritm, dezvoltarea socio-economică a luat-o mult înaintea dezvoltării ecologiei ca știință. Pe de altă parte, o încorectă înțelegere a conținutului acestei științe — din vina ecologilor — a făcut ca în sarcina ei să fie pusă rezolvarea unor probleme ce nu-i aparțineau. Se neglija faptul că „ecologia nu este totul și că ea nu poate răspunde la toate”. Ieșirea dintr-o asemenea stare este posibilă, în viziunea autorului pe care o împărtășim, doar prin transformarea ecologiei într-o știință auten-

fică, debarasată de amatorism și capabilă să asigure înțelegerea corectă a factorului om ca parte integrantă a naturii și previzibilitatea pe termen lung a consecințelor acțiunilor sale.

Pentru ca ecologia să poată fi considerată și să devină un factor activ în procesul dezvoltării socio-economice, autorul atrage atenția — pentru prima oară în literatura de specialitate — asupra importanței îndeplinirii funcțiilor sale: de cercetare, de formare a cadrelor, de transfer de cunoștințe între sectoare și de informare a maselor. Corelate organic aceste funcții nu pot fi considerate separat, însă ele pot și trebuie să fie ierarhizate în baza logicii dată de însăși structura internă a acestei științe care este ecologia. Funcția de cercetare este primordială întrucât ea asigură substanța procesului formativ, alimentează transferul de informație și sporește gradul de credibilitate al constatărilor și previziunilor ecologice. Numai prin îndeplinirea integrală a acestor funcții va reuși ecologia să iasă din starea de criză în care se află și numai astfel va putea să-și aducă o contribuție reală la depășirea crizei ecologice actuale. Spunem „o contribuție” întrucât criza ecologică pe care o trăim — a doua în istoria omenirii — nu-și poate afla rezolvarea doar în restabilirea drepturilor acestei științe, că ea implică o modificare mai profundă și anume aceea a modelelor socio-culturale în baza cărora dorim să ne asigurăm devenirea.

Corneliu Stanciu,
Mariana Stanciu

Kak provesti sotsiologhicheskoe issledovanie. V pomoșci ideologhicheskomu aktivu, Moskova, Izd. politicheskoi literatury, 1985

Apărută la Moscova, în 1985, în cadrul Editurii pentru literatură politică, lucrarea *Cum să desfășori cercetarea sociologică. În ajutorul activului ideologic*, este rodul unui efort colectiv la care au participat M.K. Gorșkov, F.E. Sereghi, O.M. Maslova, B.Z. Doktorov, L.P. Verevkin, Z.Ia. Garipov, V.K. Levașov, G.V. Papaian, V.A. Cerednicenko. În același timp ea se înscrie într-o suită de volume apărute în edituri sovietice, volume menite să contribuie la înarmarea activului din domeniul muncii ideologice cu tehnicile și procedeele cercetării sociologice, pentru ca prin utilizarea lor să cunoști mai bine procesele și fenomenele abordate, și pe această bază să ajuți întemeierea științifică a deciziilor.

Lucrarea la care ne referim, pornind de la îndemnul lui V.I. Lenin, după care „marxistul trebuie să studieze viața vie, faptele precise ale acțiunii”, se dorește a fi un convingător instrument de inițiere în tainele cercetării sociologice. Toată această intenție i-a determinat pe autori să caute — și să găsească — o formulă care să imbine calitățile manualului, inteligent elaborat, cu logica desfășurării unei investigații, privită la nivelul marilor sale articulații. Cele trei părți ale lucrării: 1. Pregătirea cercetării sociologice, 2. Culegerea informațiilor sociologice, 3. Analiza și utilizarea rezultatelor cercetărilor sociologice, ilustrează acest lucru.

În prima parte autorii își îndreaptă atenția asupra următoarelor:

- în fața alegerii (despre tipurile de cercetare);
- fundament de nădejde (prelucrarea programelor și planul cercetării);
- forța logicii (analiza conceptelor de bază);
- de la calitate la cantitate (trecerea la măsurarea fenomenelor sociale);
- partea dintr-un întreg (alegerea unităților de analiză).

Dacă în prima parte avem, în fond, de-a face cu ceea ce este esențial în proiectarea unei investigații sociologice, în a doua parte, „culegerea informațiilor sociologice”, autorii prezintă într-un mod convingător tipuri de culegere a informațiilor și modul de derulare. De exemplu, sub formula „Spuneți, vă rugăm...” (metoda chestionariului), autorii arată cum se culeg informațiile în cadrul unei anchete sociologice, sau cu un chestionar expediat prin poștă, dar și prin tehnica interviului. Tot în această parte, sub titlul „Încredere în ce vezi cu ochii tăi” este prezentată „metoda observației”, în „valoroase izvoare de informații” este prezentată „metoda analizei documentelor”, iar sub formula „în condiții neobișnuite” este prezentată „metoda experimentului”.

În cea de-a treia parte a lucrării, „analiza și folosirea rezultatelor cercetării sociologice”, se insistă asupra prelucrării informațiilor culese, generalizarea rezultatelor investigațiilor, explicarea datelor culese, concluzii pentru practică, sau „utilizarea rezultatelor cercetării sociologice cu munca ideologică”.

Privită sub aceste aspecte, lucrarea *Cum să desfășori cercetarea sociologică. În ajutorul activului ideologic* reprezintă într-adevăr un instrument cu multiple semnificații pentru cei ce vor să folosească investigația sociologică în întemeierea științifică a deciziilor, indiferent de nivelul acțiunii sociale.

Ovidiu Bădina